

Recenze

PETER BROWN. 2020. *AUGUSTIN Z HIPONU*.
PŘELOŽIL MARTIN POKORNÝ. PRAHA: ARGO.

TOMÁŠ NEJESCHLEBA

Katedra filozofie

Filozofická fakulta Univerzity Palackého
Křížkovského 12

779 00 Olomouc

tomas.nejeschleba@upol.cz

<https://doi.org/10.5507/aither.2022.007>

— V češtině lze nalézt relativně velké množství publikací o svatém Augustinovi z Hipponu, neboli Augustinu Aureliovi, jednom z nejvýznamnějších světců západní, latinské církve, klíčovém tvůrci křesťanské teologie a filosofie, ke kterému se obraceli a stále obrazejí nejen myslitelé a teologové římskokatoličtí, ale i protestantští. Z monografických zpracování můžeme zmínit portrét z pera Milana Machovce (Machovec 2011) nebo překlad monografie francouzského historika Henriho Marroua (Marrou 1979) či německého klasického filologa Uweho Neumanna (Neumann 1999). A především nelze opomenout práce Lenky Karfíkové, naší bezesporu největší současné znalkyně Augustinova díla, jež jsou věnovány různým aspektům Augustinova myšlení a jeho myšlenkového dědictví, např. knižně *Milost a vůle podle Augustina* (Karfíková 2006), *Filosofie Augustinova mládí* (Karfíková 2016), *Anamnesis. Augustin mezi Platonem a Plotinem* (Karfíková 2015), *Přátelství v Augustinových Vyznáních* (Karfíková 2020), a dále množství samostatných studií k různým tématům.

K výčtu sekundární literatury lze připočíst překlady mnohých Augustinových děl do češtiny, byť zdaleka ne všech, neboť se jednalo o autora velmi plodného. K dispozici máme jak Augustinova *Vyznání*, a to dokonce ve třech různých překladech, tak spis *O obci Boží* zakládající filosofii a teologii dějin, filosoficko-teologické práce *O svobodném rozhodování*, *O učitelích*, a další, všechny vesměs doprovázeny důkladnými studiemi.

V tomto kontextu se můžeme ptát, proč ještě vydávat český překlad monografie Petera Browna, která navíc vyšla poprvé již před více než padesáti lety, konkrétně v roce 1967?

Peter Brown, irský historik působící v USA, specialista na období raného křesťanství, není českému odbornému publiku neznámou postavou. Nakladatelství CDK vydalo již na přelomu milénia v českém překladu dvě jeho knihy věnované této problematice. Jednalo se o kratší publikaci *Autorita a posvátné. Aspekty christianizace římského světa* (Brown 1999), v níž autor ve třech kapitolách přibližuje několik momentů, jež provázely vztah mezi raným křesťanstvím a společností a náboženstvím Římské říše, a dále o zásadnější monografii *Tělo a společnost. Muži, ženy a sexuální odříkání v raném křesťanství* (Brown 2000), která důkladně mapuje raně křesťanské podoby pohlavní zdrženlivosti, celibátu, panenství a panictví.

Brownovým nejznámějším a také zřejmě nejvlivnějším dílem je však právě jeho monografie o sv. Augustinovi. Kniha vzbudila pozornost ihned po svém vydání v šedesátých letech, když na ni reagovali významní specialisté na období patristiky, a zvláště na Augustina, jako William Frend nebo Henry Chadwick. A lze dodat, že se jednalo o pozornost zaslouženou. Brown totiž ve své knize nepředstavuje Augustina

Aurelia hagiografickým nebo kvazi hagiografickým způsobem, nýbrž se pokouší se zachováním co největší míry historické objektivity uchopit Augustinův život a dílo jako celek na základě důkladné znalosti jeho děl i souvisejících dokumentů.

Brown svou monografii dělí na pět částí podle pěti období Augustinova života. Každou část přitom uvozuje přehlednou tabulkou, v níž vedle sebe do dvou, respektive tří sloupců klade důležité data a události nejprve z obecných dějin a dále z Augustinova života. Třetí sloupec (od druhé části) je následně vyhrazen pro Augustinova díla. Již tato formální úprava ukazuje, že Brownova monografie je primárně historická. Brown mapuje chronologicky Augustinův život, věnuje se nejen jeho vlastním slavným textům, ale i korespondenci a především se snaží analyzovat i další, v době psaní knihy známé dokumenty, které se vztahují k Augustinovu období. Zasazuje tak Augustina do širokého kontextu politických, duchovních i sociálních dějin pozdní antiky.

Brownova kniha je přitom vskutku biografií o Augustinovi z Hippo, která začíná jeho narozením a končí smrtí. Respektive místo závěru v knize nalezneme i Epilog, což však není kapitola, která by se věnovala Augustinovu „druhému životu“, jeho vlivu a významu v evropské kultuře, teologii, filosofii,

ikonografii atd. Epilog Brown doplnil až do druhého vydání v roce 1999, tedy třicet tři let po dokončení knihy, a jeho obsahem jsou „Nové objevy“ a „Nové směry“. Brown pro druhé vydání tedy svou monografii nepřepsal ve světle nových objevů, nýbrž jejich analýzu připojil jako samostatné pojednání a ponechává na čtenáři, aby to, co si již přečetl, doplnil nebo opravil sám. Postup je to z hlediska autora jistě ekonomický, z hlediska čtenáře však ne zrovna vstřícný. Avšak na druhou stranu vzhledem k tomu, že Brown se ve své knize snaží postupovat co nejvíce faktograficky, čtenář nemusí „v hlavě“ příliš přepisovat, spíše si jen doplní to nové.

S historicko-biografickým zaměřením Brownovy monografie souvisí jistá výtku, která se objevila již po prvním vydání. Brown totiž sepsal monografickou biografii o jednom z nejvýznamnějších křesťanských teologů, ovšem paradoxně se jedná, jak upozorňuje Henry Chadwick, o „biografii bez teologie“. Brown tuto výtku přijímá, vrací se k ní v Epilogu (s. 342) a doporučuje čtenáři literaturu, prostřednictvím které by si tyto mezery v jeho knize mohl doplnit. K tomu si dovoluji připojit dvě poznámky. Jednak není tak zcela pravda, že by v knize teologie absentovala. Brown se, nakolik mu to historické zaměření knihy dovoluje, věnuje i teologickému rozměru Augustinova myšlení, tu stručně, tu obsáhleji. Takže čtenář z knihy získá i poměrně dobrý přehled o Augustinových teologických polemikách např. s donatisty, s Pelagiem, s Julianem z Aeclana atd., i když je pravda,

že pro hlubší vhled do problematiky musí sáhnout k další titulům. Druhá moje poznámka se týká vydání českého překladu Brownovy knihy. Je totiž škoda, že vydavatel či překladatel neudělal totéž co Brown, totiž nedoporučil alespoň v poznámce nebo dovětku překladatele rozšiřující literaturu čtenáři českému, minimálně práce Lenky Karfíkové, které uvádím v úvodu této recenze.

Vezmeme-li v úvahu primárně historické zaměření monografie, může být pro čtenáře poněkud matoucí Brownův způsob výkladu, který by bylo možné nazvat „psychologizující“. Často se totiž dočteme, po čem Augustin toužil, co chtěl, co miloval, co nesnášel, co jej oslovilo, jaké byly jeho vnitřní pohnutky apod. Pokud bychom takový výklad našli v knihách o mnoha jiných autorech, např. o Tomáši Akvinském, zřejmě bychom tíhli k tomu považovat to spíše za krásnou literaturu než za seriózní historickou práci. Avšak v případě Aurelia Augustina je tomu jinak. Augustin, autor slavných *Vyznání*, první autobiografie, se totiž sám nezděráhá mluvit o sobě samém, o svém vnitřním životě, sdělovat své pocity a motivace. Tohoto rysu Augustinovy tvorby Peter Brown hojně a zdárně využívá, což činí historickou monografii čtenářsky poutavější. Augustin, biskup z Hipponu, z knihy vystupuje jako plastická postava. Ostatně právě Augustinova *Vyznání* jsou centrem a úhelným kamenem Brownova výkladu. Poskytují mu hermeneutické východisko i základní referenční rámec pro periodizaci.

Shrnuto, i po více než padesáti letech od jejího vzniku stojí za to Brownovu

monografii číst. Podává nám ucelený přehled o životě a díle Augustina Aurelia, biskupa z Hipponu, v širokém dobovém kontextu. Kniha je dobrým východiskem pro podnikání dalších výprav do hlubin a zákoutí Augustinova myšlení, a počín nakladatelství Argo, zpřístupnit tuto knihu českému čtenáři, lze tak jen pochválit.

Krátce se v závěru zastavme u vlastního českého vydání. Překladať se ujal zkušený Martin Pokorný a jeho text je čtivý, bez terminologických lapsů nebo významových posunů, nakolik mohu posoudit. Přesto jsem však nucen formulovat jednu výtku. Jak již jsem uvedl v úvodu recenze, k Augustinovi existují v češtině nejen různé publikace, ale do češtiny byly přeloženy také mnohé jeho spisy. Překladatel však z dostupných překladů cituje pouze *Vyznání* v překladu Ondřeje Koupila, Marie Kyrálové a Pavla Mareše (Augustinus 2015). Pro úplnost doplníme, že existuje i starší, „prvorepublikový“ překlad Mikuláše Levého, vydávaný mnohokrát i později (Augustinus 2012), i ještě novější překlad Jiřího Šubrtu, který však zahrnuje pouze knihy I-IX (Augustinus 2019b). Překlady jiných děl Martin Pokorný nepoužívá, což je zcela legitimní, neboť jejich úroveň může být různá (a vskutku je), nebo by se jazykově nemusely do knihy hodit. Přesto by však bylo vhodné poukázat v poznámce na jejich existenci (podobně jako na existenci výkladových děl), zvláště když Brown sám anglického čtenáře na různé anglické překlady upozorňuje a doporučuje jim je k četbě. Během své vlastní četby Brownova díla jsem se tak neubráníl vytvořit si vlastní seznam

moderních českých překladů Augustinových děl (a vybraných slovenských překladů děl, u kterých český překlad neexistuje) a v závěru své recenze si dovolím se o něj podělit. Seznam je uspořádán podle doby vzniku Augustinova spisu a sleduje tabulky, kterými Brown uvozuje jednotlivé části své knihy, jsou zde tedy zahrnuta pouze ta díla, která se v těchto tabulkách vyskytují. Pokud je k dispozici více překladů, volím jen jeden, většinou nejnovější. Je však třeba upozornit, že v češtině (případně slovenštině) existují i Augustinova rozličná drobnější pojednání, kázání, dopisy, která jsem zde neuvedl, neboť se neobjevují v Brownových tabulkách, a ponechávám na laskavém čtenáři, aby si seznam, bude-li chtít, doplnil sám.

Výběr českých a slovenských překladů děl Augustina Aurelia, řazeno chronologicky podle výskytu v knize P. Browna:

- Augustinus, Aurelius. 1975c. „Proti Akademikom“. In *Antológia z diel filozofov. Patristika a scholastika*, editoval Igor Hrušovský, přeložil Augustín Valentovič, 39–91. Bratislava: Pravda.
- . 1975a. „O blaženom živote“. In *Antológia z diel filozofov. Patristika a scholastika*, editoval Igor Hrušovský, přeložil Augustín Valentovič, 93–109. Bratislava: Pravda.
- . 2000d. „O pořádku“. In *Estetika svätého Augustina a její zdroje*, editoval Petr Osolsobě, přeložil Karel Svoboda, 179–238. Praha: Karolinum.
- . 2007b. „Samovravy“. In *Samovravy / O nesmrteľnosti duše*, přeložila Katarína Šotkovská, 23–79. Trnava: Filozofická fakulta TU.
- . 2013. *O nesmrteľnosti duše*. Přeložila Lenka Karfíková. Praha: OIKOYMENH.

- . 2019a. *O velikosti duše*. Přeložila Lenka Karfíková. Praha: Vyšehrad.
- . 2000g. „O učiteli”. In *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, editoval Petr Osolobě, přeložil Karel Svoboda, 243–78. Praha: Karolinum.
- . 1975b. „O pravom náboženstve”. In *Antológia z diel filozofov. Patristika a scholastika*, editoval Igor Hrušovský, přeložil Augustín Valentovič, 111–59. Bratislava: Pravda.
- . 2000e. „O svobodném rozhodování”. In *Aurelius Augustinus. Říman, člověk, světec*, přeložil Radislav Hošek, 124–251. Praha: Vyšehrad.
- . 2000j. „Žalm proti donatovcům”. In *Aurelius Augustinus. Říman, člověk, světec*, přeložil Radislav Hošek, 252–61. Praha: Vyšehrad.
- . 2000b. „O lži”. In *Aurelius Augustinus, O lži a jiné úvahy*, přeložil Ivan Nykel, 9–57. Třebíč: Akcent.
- . 2000i. „Odpověď Simplicianovi”. In *Svatý Augustin, O milosti a svobodném rozhodování*, přeložil Ondřej Koupil, 69–134. Praha: Krystal OP.
- . 2005a. „O křesťanském boji”. In *Svatý Augustin, Katechetické spisy*, přeložil Ondřej Koupil, 151–76. Praha: Krystal OP.
- . 2004. *Křesťanská vzdělanost*. Přeložila Jana Nechutová. Praha: Vyšehrad.
- . 2012. *Vyznání*. Přeložil Mikuláš Levý. Praha: Kalich.
- . 2015. *Vyznání*. Přeložil Ondřej Koupil, Marie Kyrlová a Pavel Mareš. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- . 2019b. *Vyznání, I–IX*. Přeložil Jiří Šubrt. Praha: Oikoymenh.
- . 2005b. „O náboženském vyučování katechumenů”. In *Svatý Augustin, Katechetické spisy*, přeložila Marie Kyrlová, 11–62. Praha: Krystal OP.
- . 2000a. „O dobru manželském”. In *Aurelius Augustinus. Říman, člověk, světec*, přeložil Radislav Hošek, 264–93. Praha: Vyšehrad.
- . 2000h. „O věštění démonů”. In *Aurelius Augustinus. Říman, člověk, světec*, přeložil Radislav Hošek, 294–305. Praha: Vyšehrad.
- . 2007a. *O obci Boží*. Přeložila Julie Nováková. Praha: Karolinum.
- . 2009a. „O Trojici. Kniha X”. In *Antológia. Patristika a scholastika*, přeložila Gloria Braunsteiner, 34–47. Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity.
- . 2009b. „O Trojici. Kniha XIV”. In *Antológia. Patristika a scholastika*, přeložila Marcela Andoková, 62–87. Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity.
- . 2000f. „O trpělivosti”. In *Aurelius Augustinus, O lži a jiné úvahy*, přeložil Ivan Nykel, 232–56. Třebíč: Akcent.
- . 2000c. „O milosti a svobodném rozhodování”. In *Svatý Augustin, O milosti a svobodném rozhodování*, přeložil Stanislav Sousedík, 21–67. Praha: Krystal OP.

BIBLIOGRAFIE

- Brown, Peter. 1999. *Autorita a posvátné. Aspekty christianizace římského světa*. Přeložil Tomáš Suchomel. Brno: CDK.
- . 2000. *Tělo a společnost: muži, ženy a sexuální odříkání v raném křesťanství*. Přeložila Eva Lajkepová. Brno: CDK.
- Karfíková, Lenka. 2006. *Milost a vůle podle Augustina*. Praha: OIKOYMENH.
- . 2015. *Anamnesis: Augustin mezi Platonem a Plotinem*. Praha: Vyšehrad.
- . 2016. *Filosofie Augustinova mládí*. Praha: OIKOYMENH.
- . 2020. *Přátelství v Augustinových Vyznáních*. Praha: Vyšehrad.
- Machovec, Milan. 2011. *Svatý Augustin*. 2. vyd. Praha: Akropolis.
- Marrou, Henri. 1979. *Svatý Augustin*. Řím: Křesťanská akademie.
- Neumann, Uwe. 1999. *Augustin*. Přeložil Milan Navrátil. Praha: Volvox Globator.